HebrewBooks.org ©Moznaim Publishers. No commercial use allowed.

מאימתי

קורין את שמע בערבין. [א]משעה שהכהנים נכנסים לאכול בתרומתן עד סוף האשמורה הראשונה דברי ר' אליעזר. וחכמים אומרים [ב]עד חצות. רבן גמליאל אומר [ג]עד שיעלה עמוד השחר. מעשה ובאו בניו מבית המשתה אמרו לו לא קרינו את שמע אמר להם אם לא עלה עמוד השחר חייבין אתם לקרות ולא זו בלבד אמרו אלא (א)כל מה שאמרו חכמים עד חצות מצותן עד שיעלה עמוד השחר [ד]הקטר חלבים ואברים מצותן עד שיעלה עמוד השחר [ג]וכל הנאכלים ליום אחד מצותן עד שיעלה עמוד השחר א"כ למה אמרו חכמים עד חצות [ה]כדי להרחיק אדם מן העבירה: **גמ'** [ו]תנא היכא קאי דקתני מאימתי ותו מאי שנא (א) דתני בערבית ברישא לתני דשחרית ברישא תנא אקרא קאי (ה) דכתיב [1]בשכבך ובקומך והכי קתני זמן קריאת שמע דשכיבה אימת משעה שהכהנים נכנסין לאכול בתרומתן ואי בעית אימא יליף מברייתו של עולם דכתיב [2]ויהי ערב ויהי בקר יום אחד אי הכי סיפא דקתני [ז]בשחר מברך שתים לפניה ואחת לאחריה ובערב מברך שתים לפניה ושתים לאחריה לתני דערבית ברישא. תנא פתח בערבית והדר תני בשחרית עד דקאי בשחרית פריש מילי דשחרית והדר פריש מילי דערבית: אמר מר משעה שהכהנים נכנסים לאכול בתרומתן. מכדי כהנים אימת קא אכלי תרומה משעת צאת הכוכבים לתני משעת צאת הכוכבים. מלתא אגב אורחיה קמשמע לן כהנים אימת קא אכלי בתרומה משעת צאת הכוכבים והא קמשמע לן [ז]דכפרה לא מעכבא כדתניא (ח)[3]ובא השמש וטהר [י]ביאת שמשו מעכבתו מלאכול בתרומה ואין כפרתו מעכבתו מלאכול בתרומה. [ט]וממאי דהאי ובא השמש ביאת השמש והאי וטהר טהר יומא דילמא

מאימתי קורין את שמע בערבין. משעה שהכהנים נכנסים לאכול בתרומתן. כהנים שנטמאו וטבלו והעריב שמשן והגיע עתם לאכול בתרומה: **עד סוף האשמורה הראשונה.** שליש הלילה כדמפרש בגמ' (דף ג.). ומשם ואילך עבר זמן דלא מקרי תו זמן שכיבה ולא קרינן ביה בשכבך ומקמי הכי נמי לאו זמן שכיבה לפיכך הקורא קודם לכן לא יצא ידי חובתו. אם כן למה קורין אותה בבית הכנסת כדי לעמוד בתפלה מתוך דברי תורה והכי תניא בברייתא בברכות ירושלמי[י]. ולפיכך חובה עלינו לקרותה משתחשך. ובקריאת פרשה ראשונה שאדם קורא על מטתו יצא: **עד שיעלה עמוד השחר.** שכל הלילה קרוי זמן שכיבה: **הקטר חלבים ואברים.** של קרבנות שנזרק דמן ביום: **מצותן.** להעלות כל הלילה ואינן נפסלים בלינה עד שיעלה עמוד השחר והן למטה מן המזבח דכתיב לא ילין לבקר (שמות לד): **חלבים.** של כל קרבנות: **אברים.** של עולה: **וכל הנאכלים ליום אחד.** כגון חטאת ואשם וכבשי עצרת ומנחות ותודה: **מצותן.** זמן אכילתן: **עד שיעלה עמוד השחר.** והוא מביאן להיות נותר דכתיב בתודה לא יניח ממנו עד בקר (ויקרא ז) וכלם מתודה ילמדו: **אם כן למה אמרו חכמים עד חצות.** בקריאת שמע ובאכילת קדשים: **כדי להרחיק אדם מן העבירה.** ואסרום באכילה קודם זמנן כדי שלא יבא לאכלן לאחר עמוד השחר ויתחייב כרת וכן בקריאת שמע לזרז את האדם שלא יאמר יש לי עוד שהות ובתוך כך יעלה עמוד השחר ועבר לו הזמן. והקטר חלבים דקתני הכא לא אמרו בו חכמים עד חצות כלל ולא נקט להו הכא אלא להודיע שכל דבר הנוהג בלילה כשר כל הלילה והכי נמי תנן בפרק שני דמגילה (דף כ:) כל הלילה כשר לקצירת העומר ולהקטר חלבים ואברים: **גמ' היכא קאי.** מהיכא קא סליק דתנא ביה חובת קריאת שמע שהתחיל לשאול כאן זמן הקריאה: **אקרא קאי.** ושם למד חובת הקריאה: **ואיבע"א.** הא דתנא ערבין ברישא יליף מברייתו של עולם: **והדר תנא בשחרית.** מאימתי קורין את שמע בשחרית[כ]: **משעת צאת הכוכבים.** שהוא גמר ביאת השמש כדיליף לקמן (עמוד ב): דילמא

מאימתי קורין וכו'. פי' רש"י ואנן היכי קרינן מבעוד יום ואין אנו ממתינין לצאת הכוכבים כדמפרש בגמ' על כן פירש רש"י שקריאת שמע שעל המטה עיקר והוא לאחר צאת הכוכבים. והכי איתא בירושלמי אם קרא קודם לכן לא יצא ואם כן למה אנו מתפללין קריאת שמע בבית הכנסת כדי לעמוד בתפלה מתוך דברי תורה. תימא לפירושו והלא אין העולם רגילין לקרות סמוך לשכיבה אלא פרשה ראשונה (לקמן דף ס:) ואם כן שלש פרשיות היה לו לקרות. ועוד קשה דצריך לברך בקריאת שמע שתים לפניה ושתים לאחריה בערבית. ועוד דאותה קריאת שמע סמוך למטה אינה אלא בשביל המזיקין כדאמר בסמוך (דף ה.) ואם תלמיד חכם הוא אינו צריך. ועוד קשה דא"כ פסקינן כרבי יהושע בן לוי דאמר תפלות באמצע תקנום פי' באמצע בין שני קריאת שמע בין קריאת שמע של שחרית ובין ק"ש של ערבית. ואנן קיי"ל כר' יוחנן דאמר לקמן (דף ד:) איזהו בן העולם הבא זה הסומך גאולה של ערבית לתפלה. לכן פי' ר"ת דאדרבה קריאת שמע של בית הכנסת עיקר. ואם תאמר היאך אנו קורין כל כך מבעוד יום. ויש לומר דקיימא לן כרבי יהודה דאמר בפרק תפלת השחר (דף כו.) דזמן תפלת מנחה עד פלג המנחה דהיינו אחד עשר שעות פחות רביע ומיד כשיכלה זמן המנחה מתחיל זמן ערבית. ואם תאמר היאך אנו מתפללין תפלת מנחה סמוך לחשכה ואפילו לאחר פלג המנחה. יש לומר דקיימא לן כרבנן דאמרי זמן תפלת המנחה עד הערב ואמרינן לקמן (דף כז.) השתא דלא אתמר הלכתא לא כמר ולא כמר דעבד כמר עבד ודעבד כמר עבד. מכל מקום קשיא דהוי כתרי קולי דסתרן אהדדי שהרי מאיזה טעם אנו מתפללין ערבית מיד לאחר פלג המנחה משום דקיימא לן דשעת המנחה כלה כדברי רבי יהודה ומיד הוי זמן ערבית ובזמן התפלה עצמה לא קיימא לן כרבי יהודה אלא כרבנן. על כן אומר ר"י דודאי קריאת שמע של בית הכנסת עיקר ואנו שמתפללין ערבית מבעוד יום סבירא לן כהני תנאי דגמרא דאמרי משעה שקדש היום וגם משעה שבני אדם נכנסים להסב דהיינו סעודת ע"ש והיא היתה מבעוד יום ומאותה שעה הוי זמן תפלה. וגם ראיה (לקמן כז) דרב הוי מצלי של שבת בערב שבת ומסתמא גם היה קורא קריאת שמע. מכל אותן הראיות משמע דקריאת שמע של בית הכנסת היא עיקר. והא דקאמר בירושלמי למה היו קורין בבהכ"נ וכו' אומר ר"ת שהיו רגילין לקרות ק"ש קודם תפלתם כמו שאנו רגילין לומר אשרי תחלה ואותה ק"ש אינה אלא לעמוד בתפלה מתוך דברי תורה. ומכאן נראה מי שקורא ק"ש על מטתו שאין לברך וגם אינו צריך לקרות אלא פרשה ראשונה: **ליתני** דשחרית ברישא. כדאשכחן בתמיד דכתיב של בקר תחלה: **אי הכי** סיפא דקתני שחרית ברישא. אי אמרת בשלמא דסמיך אקרא דבשכבך א"כ אינו מקפיד קרא אלא אק"ש. אלא א"א דסמיך אקרא דברייתו של עולם א"כ קפיד אכל מילי א"כ סיפא דקתני וכו': **מברך** שתים לפניה וכו'. (ירושלמי) ושבע ברכות הוי כנגד שבע ביום הללתיך (תהלים קיט) ולא קא חשיב יראו עינינו דההיא ברכה תקנו רבנן ° כדי להמתין לחבריהם בבית הכנסת. ודוקא בבית הכנסת שלהם שהיו עומדים בשדה והם מסוכנים מן המזיקים אבל בבתי כנסיות שלנו אין צריכין להמתין לחבריהם אלא בלילה: **והא** קמ"ל דכפרה לא מעכבא. וא"ת הא תנינא חדא זימנא במס' נגעים (פי"ד) ומייתי לה בהערל (דף עד:) העריב שמשו אוכל בתרומה וי"ל דרגילות של משניות לאשמועינן בקוצר אף למה שמפורש כבר[ל]: דילמא

מסורת הש"ס

א) מגילה כ:, ב) מכילתא דר"י פ' בא פסחים סח: מגילה כ:, ג) [עי' תוס' זבחים נ"ז: ד"ה להרחיק], ד) [תענית ב.], ה) [עי' תוס' לקמן כא. ד"ה ההוא ותוס' סוטה לג: ד"ה ורבין], ו) לקמן יא., ז) כלים פ"א מ"ה נגעים פי"ד מ"ג, ח) ת"כ פ' אמור יבמות עד:, ט) עיין גירסת הגאונים בספר המאור, י) [פ"א ה"א], כ) [לקמן ט:], ל) [ועי' תוס' זבחים כח. ד"ה אמר ותוס' מנחות נג. ד"ה הכל°],

◆

הגהות הב"ח

(א) גמ' דתני דערבי' ברישא:

◆

גליון הש"ס

במתני' כדי להרחיק עי' תוס' פסחים ק"כ ע"ב ד"ה אמר רבא:

בתוס' מברך כו' כדי להמתין לחבריהם כו'. עי' תוס' לקמן ד ע"ב ד"ה דאר"י ובתוס' כ"ז ע"ב ד"ה והלכתא ובמגילה כג ע"א תוס' ד"ה כיון:

בהגהת מוהרי"ב אחר מלת הכל. וע"ע גיטין ל"ד ע"ב תוס' ד"ה אלמנה:

◆

מוסף רש"י

השלמה לרש"י מדפוס שונצינו

דכפרה לא מעכבא. טומאה שטהרתה תלויה בקרבן כגון זב וזבה ויולדת ומצורע אין כפרתן מעכבתן אלא משבא השמש לליל שיביא קרבנו למחרת מיד מותר לאכול תרומה: **ובא השמש וטהר.** ואחר יאכל מן הקדשים. מוקמינן להאי קרא באכילת תרומה במסכת יבמות פרק הערל (עד:) דאמרינן התם טבל ועלה אוכל במעשר העריב שמשו אוכל בתרומה הביא כפרתו אוכל בקדשים: **ביאת השמש.** שקיעת החמה: **והאי וטהר טהר יומא.** והכי אמר קרא לכשתשקע החמה ויפנה היום וטהר מן תוך חללו של עולם ששקעה לגמרי דהיינו צאת הכוכבים לפי שזמן שקיעת אורה מהלך חמשה מילין כדאמרינן בפסחים (צג:) ואחר יאכל מן הקדשים: עד כאן ההשלמה

עד סוף האשמורה הראשונה. שלשת חלקי הלילה קרויין אשמורות, ואומר אני לפי שהלילה חלוק למשמרות שיר של מלאכי השרת כת אחר כת לשלשה חלקים, לכך קרוי אשמורה (שמות יד כד). **דברי ר' אליעזר.** דאית ליה בשכבך כל זמן שבני אדם עוסקין לילך ולשכב זה מקדים וזה מאחר, דודאי כל שדעתו לישן כבר שכב וישן (לקמן ד. ובעי"ז ט.). **עד שיעלה עמוד השחר.** דמשמע ליה בשכבך כל זמן שבני אדם שוכבים, ויש בכלל הזה כל הלילה (לקמן ד:). **הקטר חלבים ואברים.** כשירין כל הלילה כדכתיב (ויקרא ו) על מוקדה על המזבח כל הלילה (פסחים סח:). **טהר יומא.** כלומר בטל לו (שבת צה:).

◆

עין משפט נר מצוה

א א מיי' פ"א מהלכות ק"ש הלכה ט' סמ"ג עשין י"ח טור וש"ע או"ח סימן רל"ה סעיף א':

ב ב ג מיי' וסמ"ג שם טוש"ע שם סעיף ג':

ג ד מיי' פ"ד מהל' מעשה קרבנות הלכה ב' סמ"ג עשין (קכ"ג) [קפ"ג]:

ד ה מיי' פ"י שם הלכה ח' [סמ"ג שם]:

ה ו מיי' פ"א מהל' ק"ש הלכה ה' סמ"ג עשין י"ט טור או"ח סי' נ"ח וטוש"ע סי' רל"ו סע"א:

ו ז מיי' פ"ז מהל' תרומות ה"ב [סמ"ג לאוין רנ"ז]:

◆

תורה אור השלם

1. וְשִׁנַּנְתָּם לְבָנֶיךָ וְדִבַּרְתָּ בָּם בְּשִׁבְתְּךָ בְּבֵיתֶךָ וּבְלֶכְתְּךָ בַדֶּרֶךְ וּבְשָׁכְבְּךָ וּבְקוּמֶךָ: דברים ו ז
2. וַיִּקְרָא אֱלֹהִים לָאוֹר יוֹם וְלַחֹשֶׁךְ קָרָא לָיְלָה וַיְהִי עֶרֶב וַיְהִי בֹקֶר יוֹם אֶחָד: בראשית א ה
3. וּבָא הַשֶּׁמֶשׁ וְטָהֵר וְאַחַר יֹאכַל מִן הַקֳּדָשִׁים כִּי לַחְמוֹ הוּא: ויקרא כב ז

◆

רבינו חננאל

מתני'. מימתי קורין את שמע בערבין משעה שהכהנים נכנסין לאכל בתרומתן. דקיימא לן דקריאת שמע בשעת צאת הכוכבים. ובירושלמי בתחלת מסכת תני, הקורא קודם לכן לא יצא ידי חובתו, א"כ למה קורין אותה בבית הכנסת, אמר ר' יוסי אין קורין אותה בשביל שהיא חובה אלא כדי לעמוד בתפלה מתוך דברי תורה. לדברי ירושלמי מתניתין דברכות בקריאת שמע שעל מטתו, שנאמר אמרו בלבבכם וגו'. וקורא על מטתו פרשת שמע והיה אם שמוע תשמעו זולתי פרשת ציצית שאין זמן ציצית בלילה. [ועל אותה קריאה נאמר שאם נאנס בשינה אין מקיצין אותו אלא בפסוק ראשון כדי לקרות קריית שמע בזמנו, וכבר הזכיר יציאת מצרים ובירך ברכות של קריית שמע בבית הכנסת ויוצא בהן ואפי' מבעוד יום כמו שנתבאר בפרק תפלת השחר]. **גמ'. תנא היכא קאי וכו'.** מיבעיא לן תנא היכא קאיי דקתני מימתי קורין את שמע. ותוב בעיא אחרת אמי התחיל לאוריי בקרית שמע של ערבית ליתני של שחרית ברישא. ופשטינן לתרויהו האי תנא אקרא קאי דכתיב ודברת בם מיכן שחייב אדם לקרא קרית שמע, ומפרש בהא קרא בשכבך ובקומך, של ערבית בשכבך (של) [ואחר] כך של שחרית ובקומך ואיפשיטו תרויהו. **אי הכי סיפא דקתני וכו'.** (ואתא) [ותמהו] או הכי הא דתני בשחרית נתני של ערבית ברישא.

◆

רב נסים גאון

גמ' ובא השמש וטהר ביאת שמשו מעכבתו מלאכול בתרומה. מכלל דהאי דכתב רחמנא (ויקרא כ"ב) ואחר יאכל מן הקדשים אינו מיוחד אלא בתרומה בלבד אבל דבר שהוא למעלה הימנה מן הקדשים אינו מותר לטמא לאוכלן לאחר ביאת השמש בלבד אלא אסור הוא כל אותה הלילה לאכול בקדשים עד שיבא היום ויביא כפרתו ואז יהא מותר בקדשים ואיתא מפרשא במסכת יבמות בפ' הערל (דף עד) והכי אמרי הא דתנן טבל ועלה אוכל במעשר העריב שמשו אוכל בתרומה הביא כפרתו אוכל בקדשים מנלן אמר רבא אמר רב חסדא ג' קראי כתיבי כתיב (ויקרא כ"ב) לא יאכל מן הקדשים כי אם רחץ בשרו במים תלה הדבר ברחיצ' בלבד וכתי' (שם) ובא השמש וטהר [ואחר יאכל מן הקדשים] תלה הדבר גם בביאת אור השמש והיא שעת יציאת הכוכבים וכתיב (שם י"ב) וכפר עליה הכהן וטהרה תלה גמירו' הטהר' גם בהקרבת קרבן ואלו המקראות היו נראין כסותרין זה את זה ולפי שאי אפשר להיות דברי הכתובין סותרין זה את זה כי כלם נכוחים למבין העתיקו לנו קדמונינו פירושם והעמידו לנו כל אחד ואחד מאלו המקראות בדבר שהוא מיוחד לו ואמרו הא כיצד כאן למעשר כאן לתרומה כאן לקדשים הפסוק הראשון שתלה בו הדבר ברחיצה בלבד הוא מיוחד למעשר והפסוק השני שהצריכו לביאת השמש הוא מיוחד לתרומה אבל קדשי המזבח אין מותר לו לאכלן אלא א"כ הביא הכפרה שהוא מתחייב בה ואז תהי כפרתו גמורה כדכתיב וכפר עליה הכהן וטהרה: ואני אפרש לך עיקר גדול שלמדונו רבותינו ז"ל כי אלו הג' דברים המעשר והתרומה והקדשים כל אחד ואחד יש לו יתרון ויש בו חומרא שהיא מיוחדת לו זולתי חבריו ואע"פ ששלשתן קראן הכתוב קדשים. המעשר כבר נאמר בו (דברים כ"ו) בערתי הקדש מן הבית ויש בו חומרא שאין מותר לאכלו חוץ לחומת ירושלים אלא חייבין הן בעליו לשאת אותו לשם ולאכלו שם כדכתיב (שם י"ב) לא תוכל לאכול בשעריך כי אם לפני ה' אלהיך תאכלנו וכתיב (שם) והבאתם שמה. ודבר שאין יכול להביאו למקדש פודהו בשוויו (מאחרים) [לאחרים] ואם רצה ליטלו לעצמו יש עליו לתת שומתו ומוסיף חומש כדכתיב (ויקרא כ"ז) ואם גאל יגאל איש ממעשרו וגו' ויהיו דמיו שמורין אצלו עד עת עלותו לרגל מעלהו עמו לירושלים ומוציאו לשם במאכל ובמשתה כדכתיב (דברים י"ד) ונתתה הכסף [וגו'] ונתתה הכסף בכל אשר תאוה נפשך. וחייב להתודות עליו כדכתיב בפרשת כי תכלה לעשר (שם כ"ו) ואמרת לפני ה' אלהיך ומפורש בספרי (פרשת כי תבא) ואמרת בכל לשון לפני ה' אלהיך זה וידוי מעשר ואסור לאונן לסוף ממנו מותר ומה שמשתייר ממנו לשנה הרביעית ושנה השביעית עד ערב יום טוב האחרון של פסח חייב לבערו כדכתיב בפרשת וידוי בערתי הקדש מן הבית ותנא בשאר סיפרי דבי רב (שם) כי תכלה לעשר יכול בחנוכה וכו' ת"ל כי תכלה לעשר רגל שהמעשרות כלין בו הוי אומר זה הפסח. מכאן אמרו ערב יו"ט האחרון של פסח של רביעית ושל שביעית היה ביעור ברביעית מפני מעשר עני שבשלישית ובשביעית מפני מעשר עני שבששית ותניא (שם בספרי ומשנה במע"ש פ"ה מ"י) בערתי הקודש מן הבית זה מעשר שני ונטע רבעי. נתתיו ללוי זה מעשר לוי וגם נתתיו זה תרומה ותרומת מעשר. לגר ליתום ולאלמנה זה מעשר עני לקט שכחה ופאה ותנן (שם במשנה) במנחה ביו"ט [האחרון] היו מתודין ואמרינן עלה בגמ' דבני מערבא ויתודה ביום ראשון של פסח כדי שיהא לו לאכול בפסח ויתודה בשחרית עד כאן מצוה לאכול אלו החומרות שיש במעשר ואינן בתרומה כדתנן (בכורים פ"ב מ"ב) יש במעשר מה שאין בתרומה שהמעשר והבכורים טעונין הבאת מקום וטעונין וידוי ואסורין לאונן וחייבין בביעור וכו' הרי אלו במעשר ובבכורים מה שאין כן בתרומה ותנא בתוספתא (מעשר שני פ"ב) נמי חומר במעשר שני שמעשר שני קונה את הקנקנים ואוסר (דמי עירוביו) [דמיו ועירוביו] וספק עירוביו כל שהוא וטעון חומש וטעון וידוי ואסור לאונן ולא הותר לאכילה אלא בפדיון ואין מדליקין בו את הנר מה שאין כן בתרומה ואמרינן עלה (יבמות דף עג) דמתני' ואלו אסורין לבער מהן בטומאה ואוכלן בטומאת עצמן לוקה לא קתני אלמא תני ושייר ואמרינן (שם דף עד) אמר ריש לקיש משום ר' סימאי מנין למעשר שני שנטמא שמותר לסוכו בטומאה שנאמר (דברים כ"ו) ולא נתתי ממנו למת וכו' והתרומה נקרית קודש כדכתיב (ויקרא כ"ב) וכל זר לא יאכל קדש וכתיב (שם) ואיש כי יאכל קדש בשגגה ובבכורות (דף יד) פ' שני (דברים כ"ב) רק קדשיך אלו התרומות א) והחומרות שישנן בה ואינן במעשר שאם יאכלנה זר במזיד חייב מיתה בידי שמים ואם בשוגג משלם קרן וחומש כדכתיב (ויקרא כ"ב) ואיש כי יאכל קודש בשגגה ואפי' הכהן עצמו אם יאכלנה במזיד כשהוא טמא חייב מיתה כדכתיב (שם) ומתו בו כי יחללוהו ותניא (סנהדרין דף פג) ואלו שהן במיתה כהן טמא שאכל תרומה טהורה כו' ואין מועיל בה הפדיון כלום ואינו מוציאה מקדושתה ולא תהא מותרת לישראל לעולם אלא אסורה היא עליו מכל מקום לבד מאשת כהן ועבדיו

רב נסים גאון (המשך)

לאכול ממנו ואם נטמא אסור באכילה והאוכלו חייב מלקות ואם היה שמן אסור להדליקו בנר דכתיב (שם) ולא בערתי ממנו בטמא ודרשינן ליה בין שאני טמא והוא טהור בין שאני טהור והוא טמא אבל

א) לפנינו הגי' התמורות והיא מוכרחת ודברי רבינו צ"ע ועי' ספרי ראה פיסקא ע"ז לפי הנוס' הישנה רע"א בתרומה כו'.